

Émile de Laveleye (1822-1892) - Over 'goed' bestuur

Émile de Laveleye wordt op 5 april 1822 te Brugge geboren en overlijdt op 2 januari 1892 te Doyon. Hij begint zijn middelbare studies aan het Koninklijk Atheneum in Brugge, vooraleer hij naar het Collège Stanislas in Parijs trekt. De Laveleye studeert filosofie aan de Universiteit van Leuven, om daarna studies rechten aan te vatten aan de Universiteit van Gent. Daar wordt hij sterk beïnvloed door historicus François Huet, wiens standpunten over het agrarisch collectivisme en het christelijk socialisme hij gedeeltelijk overneemt.¹ Zijn eerste publicaties gaan over sociale wetenschappen en politieke economie. Tussen 1856 en 1859 werkt hij mee aan tijdschriften over politieke wetenschappen (*Libre Recherche* en *Revue Trimestrielle*). Vanaf 1859, en tot het einde van zijn leven, wordt hij medewerker van de *Revue des Deux Mondes*. In 1864 krijgt Émile de Laveleye de leerstoel politieke economie aangeboden aan de Universiteit van Luik. Hij legt zich toe op het bestuderen en verdedigen van het internationaal bimetallisme en publiceert in 1882 zijn *Éléments d'Économie politique*. Hij beschouwt de politieke economie dan als de ‘wetenschap van de wetgever’. Tijdens het Congres van Eisenach in 1872 sluit Émile de Laveleye zich aan bij de beweging van de ‘Kathedersocialisten’ waarvan de belangrijkste stelling is om de Staat te belasten met de taak, een steeds groter deel van het volk te betrekken bij alle hogere goederen van de maatschappij.² Volgens Ernest Mahaim is hij eerst en vooral een schrijver.³ “*de enige gebeurtenissen in zijn leven zijn zijn geschriften. Émile de Laveleye heeft met de pen in de hand geleefd en is ook zo gestorven.*”⁴

Émile de Laveleye heeft een multidisciplinaire vorming genoten en schrijft verschillende monografieën over politieke wetenschap, of de wetenschap die de organisatie van de maatschappij en de machtsstrategieën bestudeert. Om de wetenschappelijke richting die Émile de Laveleye een groot deel van zijn academische loopbaan is gevolgd beter te begrijpen, verwijzen we graag naar een anekdote uit deel één van zijn werk *Le gouvernement dans la démocratie*. Zo vertelt hij dat hij materiaal bijeenzocht voor een boek over politieke economie. Bij het zien van het voltooide werk zei Charles Dupont White⁵ hem: “*Maar schrijf dan toch eerder een politiek werk. Er zijn er al veel, misschien wel te veel, die over de politieke economie gaan, te weinig over politiek.*”⁶ Als we bedenken hoeveel bewondering Émile de Laveleye voor Charles Dupont White leek te hebben, dan moet dit gesprek de reden zijn geweest waarom Émile de Laveleye een deel van zijn werk heeft besteed aan geschriften over politieke wetenschap, die vooral aan het bestuderen van de politieke instellingen zijn gewijd. Zo sluit hij zich aan bij één van de takken van de Franse politieke wetenschap die onder het publiek recht vallen.⁷

In zijn zoektocht naar de kenmerken van een ‘goed’ bestuur, d.w.z. een democratische republiek, heeft Émile de Laveleye op de een of andere manier het gelijkheidsbeginsel centraal geplaatst in zijn politologisch onderzoek. Hij heeft het om te beginnen over de pijlers van een ‘goed’ bestuur. Volgens hem “moeten we de macht geven aan zij die zich bij het nemen van

¹ É. DE LAVELEYE, *Lettres et Souvenirs*, Parijs en Verviers, Bibliothèque Gilon, 1894, 106.

² Slotverklaring van het Congres van Eisenach, 1872, aangehaald door M. DUMOULIN, *La correspondance entre Émile de Laveleye et Marco Minghetti (1877-1886)*, Brussel, Institut historique belge de Rome, 1979, 8.

³ De lijst met publicaties van Émile de Laveleye is beschikbaar in de twee volgende bijdragen: P. LAMBERT, “Laveleye Émile-Louis-Victor de”, in *Biographie nationale*, XXXIV, Brussel, Bruylant, 1967, 528-548 en I. ZLATANOFF, *Émile de Laveleye. Biographie. Œuvre. Activité Internationale. Ami de la Macédoine*, Liège, Établissements Émile Maassen, 1931.

⁴ E. MAHAIM, “Émile de Laveleye”, in L.-E. Halkin et P. Harsin (éd.), *Liber memorialis : L’Université de Liège de 1867 à 1935. Notices bibliographiques*, I, *Faculté de Philosophie et Lettres, Faculté de Droit*, Liège, Rectorat de l’Université, 1936, 673.

⁵ Charles Dupont-White (1807-1878) was een jurist en econoom. Als advocaat wordt hij algemeen secretaris van het Ministerie van Justitie (in 1848). Hij wordt beschouwd als een volgeling van John Stuart Mill, van wie hij een aantal werken vertaalt, zoals *Le gouvernement représentatif* (D. CLERC, “Connaissez-vous Dupont White?”, *L’Économie politique* 2003/3, 100-105).

⁶ É. DE LAVELEYE, *Le gouvernement dans la démocratie*, Parijs, Félix Alcan, 1892, I, xv.

⁷ P. FAVRE, *Naissance de la science politique en France, 1870-1914*, Parijs, Fayard, 1989.

beslissingen laten leiden door het algemeen belang, rechtvaardigheid, rechtsorde”.⁸ Hij is er zich evenwel van bewust dat de mens eerst en vooral zijn eigen voordeel nastreeft. Aangezien de algemene doelstelling volgens hem is samengesteld uit alle particuliere goederen en elk individu kan oordelen wat zijn eigen goed is, gaat Émile de Laveleye ervan uit dat men zich tot *iedereen* moet richten om zo'n bestuur te vormen. Volgens hem bevinden niet alle mensen zich evenwel op voet van gelijkheid, om oordeelkundig aan de organisatie van een 'goed' bestuur te kunnen deelnemen.⁹ Het invoeren van 'goed' bestuur vereist dus de toepassing van het gelijkheidsbeginsel.

In dit verband wijst Émile de Laveleye erop dat de gelijkheid in verschillende westerse maatschappijen, historisch gezien geleidelijk aan plaats heeft moeten ruimen voor ongelijkheid. Daar zijn volgens de professor drie redenen voor. De auteur stelt ten eerste een schaalverandering vast door de bevolkingsgroei. De afstanden om zich naar de nationale assemblees te begeven worden steeds groter. De afgevaardigden laten de bijeenkomsten van die assemblees steeds vaker links liggen waardoor die uiteindelijk in onbruik raken. De auteur klaagt ten tweede de ontwikkeling van het grootgrondbezit aan, zowel individueel als via erfenis. Heel wat mensen worden op die manier kolonisten of lijfeigenen, wat gepaard gaat met het verlies van vrijheid en van politieke gelijkheid voor bepaalde categorieën van de bevolking. Ten derde gaat de samenstelling van de nationale assemblees, die in onbruik zijn geraakt, uiteindelijk andere vormen aannemen. Enkel een aantal religieuze hoogwaardigheidsbekleders, bisschoppen, heren en adviseurs van vorsten zetelen er nog, waardoor het volk geen inspraak meer heeft.¹⁰

Émile de Laveleye stelt zich dan ook vragen bij de plaats die het gelijkheidsbeginsel opnieuw moet innemen in het kiesstelsel, opdat het volk inspraak krijgt. Hij benadrukt de positieve aspecten van het algemeen kiesrecht, dat de belangen van alle klassen verdedigt en de eerbiediging van eenieders waardigheid kan garanderen. Toch staat hij zeer kritisch tegenover het algemeen kiesrecht: “*Vertel eens over deze gevaarlijke dwaasheid die het algemeen kiesrecht is!*”¹¹ Als Émile de Laveleye het algemeen kiesrecht zo hard aanpakt heeft dit opnieuw te maken met de grote ongelijkheid aan het einde van de negentiende eeuw. Zo stelt hij vast dat de helft van het volk kan lezen noch schrijven. Hij vraagt zich dus af in hoeverre het volk een weloverwogen oordeel kan vormen. Al met al vindt hij het algemeen kiesrecht wenselijk, op voorwaarde dat het universeel onderwijs en het geüniversaliseerd eigendom is gegarandeerd. 'Goed' bestuur is in gevaar wanneer de gelijkheid van rechten in stand wordt gehouden met ongelijke sociale omstandigheden.¹² Het algemeen kiesrecht moet zeker worden gewaarborgd, toch sluit hij bepaalde categorieën personen ervan uit. Militairen bijvoorbeeld, die niet betrokken mogen worden in de strijd tussen partijen. De plaats van de vrouw wordt door de professor evenwel betwist. Toch heeft hij ook oog voor minderheden, hij vindt immers dat hun vertegenwoordiging en hun rechten moeten worden gewaarborgd.¹³ Binnen het kader van een 'goed' bestuur moeten, volgens Émile de Laveleye, niet alle kiezers de formaliteiten en details van een kiessysteem begrijpen.¹⁴ Misschien was de auteur er zich wel van bewust dat de kieswijzen de kiesgedragingen kunnen beïnvloeden...¹⁵

Bovendien zag Émile de Laveleye in de lokale autonomie en de decentralisatie een veilig middel om 'goed' bestuur te garanderen. De gemeente is volgens hem historisch gezien een economische instelling, die de verdeling van een uitgestrekt collectief domein onder gezinnen garandeert en tegelijk het gelijkheidsbeginsel eerbiedigt.¹⁶ En gelet op de beperkte omvang van de gemeenten en de nabijheid ervan met de burgers is lokaal bestuur “*voor een volk de beste manier*

⁸ DE LAVELEYE, *Gouvernement*, I, 11.

⁹ DE LAVELEYE, *Gouvernement*, I, 11-12.

¹⁰ DE LAVELEYE, *Gouvernement*, II, 290-293.

¹¹ DE LAVELEYE, *Gouvernement*, II, 52.

¹² DE LAVELEYE, *Gouvernement*, II, 55.

¹³ É. DE LAVELEYE, “La réforme du régime parlementaire”, *Revue internationale* 1888, 9.

¹⁴ DE LAVELEYE, *Gouvernement*, II, 85.

¹⁵ M. DUVERGER, *Les partis politiques*, Parijs, Armand Colin, 1951, 246-286.

¹⁶ É. DE LAVELEYE, *De la propriété et de ses formes primitives*, Parijs, Félix Alcan, 1891.

van politieke vorming”.¹⁷ Émile de Laveleye is ervan overtuigd dat “*decentralisatie de zuivere vorm van democratie is*”.¹⁸

Émile de Laveleye vindt weliswaar dat gelijkheid de hoeksteen moet zijn van ‘goed’ bestuur, hij vergeet daarom niet de centrale plaats van de fundamentele vrijheden. Hij beseft echter wel dat die vrijheden ongelijkheden in de hand kunnen werken.¹⁹ Vanuit socio-economische invalshoek hebben de vrijheden immers nogal de neiging de ongelijkheden te versterken. Wetten moeten daarom buffers inbouwen om dat soort situaties te vermijden. Volgens de professor moeten de gelijkheid van de politieke rechten en vooral de gelijke sociale omstandigheden, worden bekrachtigd.²⁰ Hij is er dan ook van overtuigd dat “*de vrijheid en de democratie nooit lang zullen standhouden zonder gelijkheid, omdat ze mensen ertoe aanzetten een poging te ondernemen die te veroveren. Als ze erin slagen hebben ze hun doel bereikt: dan zijn ze gelijk en vrij tegelijk. Slagen ze er niet in, dan zijn ze niet langer vrij.*”²¹

Uiteindelijk kan men zich enkel verbazen over de geringe plaats die de politieke wetenschap toekent aan de geschriften van Émile de Laveleye, die er zich van bewust was dat de organisatie van een ‘goed’ bestuur een “*uiterst moeilijk en bijna onoplosbaar probleem was*”.²²

Geoffrey Grandjean
ULiège

Bibliografie

- GOBLET D’ALVIELLA, E., *Émile de Laveleye: sa vie et son oeuvre*, Parijs, Félix Alcan, 1895.
 LAMBERT, P., “Laveleye Émile-Louis-Victor de”, in *Biographie nationale*, XXXIV, Brussel, Académie royale de Belgique, 1967, 528-549.
 MAHAIM, E., “Émile de Laveleye”, in L.-E. Halkin et P. Harsin (éd.), *Liber memorialis : L’Université de Liège de 1867 à 1935. Notices bibliographiques*, I, *Faculté de Philosophie et Lettres, Faculté de Droit*, Liège, Rectorat de l’Université, 1936, 672-676.

---

¹⁷ DE LAVELEYE, *Gouvernement*, II, 275.

¹⁸ *Ibid.*, II, 118.

¹⁹ *Ibid.*, I, p. 168.

²⁰ *Ibid.*, I, 308.

²¹ *Ibid.*, I, 278.

²² *Ibid.*, I, 12.